

ASSAIG

De festes i fastos

Maria Garganté publica 'Santificaràs les festes' (Fragmenta Editorial), un assaig que explora els angles morts i les relacions ambigües del manament més hedonista

Anton Ferret Baig

Poeta i filòleg

@tonferret_

25/01/2024

Faves Tendres #206

De vegades les coses s'arreglaren singularment. Llegeixo que, després del Barcelonès, la comarca on les famílies han de dedicar més renda a l'habitatge és la meva, el Garraf. L'expulsió de la generació dels meus fills és un fet. Parlo d'una cosa molt material: tenir pa i teulada al lloc on han nascut i viscut. El dia 25 de gener és Sant Pau i me'n vaig a assajar el ball de bastons. Ho fem cofats amb gorres i bufandes en una masia, davant dels tractors i la maquinària agrícola. Cap al Nord veiem l'ermita, centre neuràlgic de la celebració. A l'Est hi ha el poble de Ribes desbordat sobre les antigues vinyes. Quan era un nen tenia 5.000 habitants. Avui, 32.000. Començo a llegir *Santificaràs les festes*, l'assaig de Maria Garganté publicat a Fragmenta.

Maria Garganté © Marc Trilla/Espurnes Barroques

Garganté és de Sanaüja, a la vall del Llobregós, que no arriba als cinc-cents habitants. Professora d'Història de l'Art a la Universitat Autònoma i a l'Ateneu Universitari Sant Pacià, és també autora del llibre *Paisatge Barroc*. L'art a Catalunya durant els segles XVII i XVIII (Farell Editors). Fa una aparició fugaç, però rellevant a [La terra dura](#) de l'Anna Punsoda,

que justament és la directora de la sèrie [Deu Manaments](#), on s'ha publicat Santificaràs les festes. La Segarra, protagonista explícita de l'obra de Punsoda i protagonista més o menys implícita de la de Garganté, és una comarca que es despobla. Tanmateix, la identificació entre identitat i festa que fa l'autora em fa sentir comodíssim des de la perspectiva d'uns pobles, Ribes i Sitges, que han viscut el procés demogràfic invers.

Santificaràs les festes obre amb un capítol sobre el neguit. Tots els que hem estimat una festa perquè l'hem coneguda des de la infància sabem de què parla. Descriu els moments previs a la traca i el repic de campanes de la festa major de Sanaüja: "I és que potser en tota la festa no hi ha res comparable a l'emoció del preludi" diu Garganté. Aprofundeix en el preludi festiu per excel·lència, que és l'Advent i l'acaba igualant a l'espera d'una cita íntima: "Aquell punt de tensió joiosa en primera instància i que pot anar derivant cap al nerviosisme, l'angoixa i la tristesa si es perllonga en excés". Penso immediatament en la millor sextina que s'ha escrit en català: "[De parar i desaparar taula](#)" de Maria Mercè Marçal. "A la festa, com a la vida: esperar i esperar" conclou Garganté.

El segon capítol del llibre tracta de la festa setmanal, origen, al cap i a la fi, del tercer manament i vinculat directament al sàbat hebreu. En desgrana els orígens, que considera urbans i vinculats a l'aparició d'una casta sacerdotal. També n'explica l'apropiació que en fa el cristianisme i el desplaçament del dissabte al diumenge. Per fer-ho evoca la celebració litúrgica més bonica del catolicisme, la Vetlla Pasqual. Recorda, també, que només cada trenta anys s'arregleren la Pasqua cristiana, la jueva i el Ramadà.

— El llibre ens recorda que fins i tot festes subversives com el carnaval s'han protocol·litzat i acotat en els espais i que, no obstant això, es generen espais alternatius sense regles. —

Garganté aprofundeix en la pèrdua de caràcter sagrat de la festa dominical, que ve d'antic: posa com a exemple un text d'El quadern gris de Josep Pla que en destaca els aspectes més sòrdids. Hi contraposa Mercè Rodoreda, que descriu visions místiques i angelicals provocades per la missa. Malgrat la secularització, sosté Garganté, el caràcter de temps excepcional que tenen els festius es manté com demostra la malenconia dels diumenges a la tarda, tan generalitzada. La divisòria entre temps profà ordinari i temps sagrat de Mircea Eliade és ben vigent, afirma.

Més o menys quan foradaven el Garraf per fer l'autopista, just abans de la gran crescuda demogràfica del poble, havia participat amb passió i tensió en els debats locals entre "Festa major d'hivern" o "Sant Pau" i "Festa major d'estiu" i les equivalents solsticials. El tercer capítol de Santificaràs les festes tracta d'això. Garganté descriu l'íntima connexió entre

paganitat i sacralitat d'algunes celebracions i la perplexitat que provoca en moltes mirades l'aparició d'un capellà revestit enmig d'una celebració d'origen pagà. L'autora prescindeix de tòpics i aprofundeix en processos d'apropiació amb profusió d'exemples. La conclusió és que "l'apropiacionisme és un fenomen de doble direcció: de la religió vers el que tenia un sentit profà i del que és laic respecte el que tenia un significat religiós" i ens recorda que darrere tot això hi ha una categoria fonamental de l'experiència humana.

Festa i comunitat

Som una colla vella de bastoners vells i xarucs que assagem entre tractors i ballem per les masies a la vigília de les dues festes majors. Els més vells de la colla de vells, quan eren joves, no van voler que es perdés l'anada a ballar a les masies, pròpia d'un terme amb cases i llogarets dispersos. Un dels darrers ajuntaments franquistes ho va arribar a treure del programa davant l'obvi creixement del nucli urbà, però ells de seguida van tornar-hi. Allò no es podia perdre. Hi ha un fort sentiment de comunitat en aquestes decisions, com també en la celebració que es fa al poble i a l'ermita de Sant Pau, a Ribes.

Justament, el IV capítol de l'assaig de Garganté aprofundeix en la relació entre sentit de comunitat i festa. Comença citant Montesquieu i el caràcter participatiu de les celebracions al carrer i ho torna a relacionar amb el sentiment religiós per argumentar que la festa transcendeix la fe de cadascú i afavoreix el sentiment de comunitat. A continuació, cita Manuel Delgado i descriu diversos casos de festes que esdevenen vectors de la identitat grupal. "Qui som nosaltres? Què ens defineix?" acaben sent preguntes clau de qualsevol festa, afirma. Us ben asseguro que són les preguntes que planen sobre totes les festes que conec.

La Festa de Sant Joan, de Jules Breton (1875) | Wikimedia

El capítol V del llibre arrenca amb els aplecs al voltant d'una ermita (o d'un culte anterior) i el desbordament de les celebracions que els acompanyen. La libido o la ira tenen la seva importància i no és estrany que acabin amb amors o a garrotades. Aquest desbordament de l'ordre i la moral crida també l'interès de Garganté, que evoca la construcció històrica dels seguicis inspirada en les processons barroques. Explica que mostren un ordre, però el desbaratament és inevitable i així ho testimonia, per exemple, l'última gran processó barroca de Barcelona, ja al segle XIX, en què el baró de Maldà descriu "la gran tabola y estreño de la gent".

La mirada il·lustrada tendeix a reconduir les festes a espais acotats i a espolsar-ne la dimensió sacra, però a la pràctica, explica Garganté, acaba encimbellant el poder civil al lloc simbòlic que abans ocupava el religiós. El llibre ens recorda que fins i tot festes tan subversives com el carnaval s'han protocol·litzat i acotat en els espais i que, no obstant això, es generen espais alternatius sense regles. Garganté relaciona aquest esperit indòmit amb diversos aspectes de l'actualitat com els joves que se saltaven les restriccions més severes de la Covid-19 per tenir espais de festa a l'aire lliure. Aleshores he pensat, mira, com la meua colla de ball de bastons. I m'ha vingut al cap com em va ser de bones psicològicament aquelles trobades clandestines entre garrofers ballant a bastonada solta i taral·lejant les tonades com si s'hagués d'acabar el món. Que s'acabava, recordem-ho.

Crítica

El que Jordi Graupera estima per sobre de totes les coses

Joan Burdeus

Però tornem al llibre. Com un baix continu, Santificaràs les festes remet contínuament a obres d'art d'arreu del món i de totes les èpoques. El capítol VI, dedicat al menjar i el beure, té tal riquesa en les evocacions artístiques que esdevé a la pràctica un assaig dins l'assaig. Centrat en la ritualitat dels àpats festius, acaba sent una explicació bellíssima del rol femení en les celebracions. Diu: “perquè la història s'esdevingui, hi ha una cuina i unes dones preparant els aliments”. Aprofundeix en la connexió etimològica entre convit i convivència i en destaca l'aspecte dionisiac i alliberador: “Els xeflis o àpats festius tenen, a més, la virtut de ser un recés per als règims espartans que la tirania de la imatge o de la salut ens imposen”.

La mirada sobre les dones que ha anat singularitzant-se al llarg dels primers capítols de l'assaig i s'ha destapat clarament al VI és també un dels eixos principals del VII, dedicat al moviment en la festa: els esports festius i el ball. Garganté arrenca del concepte de “deport” més ampli de sentit que l'esport convencional i el singularitza amb els toros. Trencar el tabú i parlar obertament de l'arrelament que han tingut en les festes catalanes i que encara tenen. També trenca un altre tabú quan defensa un ball festiu proper al paroxisme i allunyat de la codificació de la dansa clàssica o de la sardana. Aleshores fixa la mirada en els balls de festa major, de plaça o envelat. En tot plegat, òbviament, hi destaca la pulsio eròtica: des del deport que serveix perquè els nois puguin gallejar fins al ball de parelles on s'inicia la vida sexual. Curiosament, no hi aborda els castells, que encaixarien de ple amb els eixos d'aquest capítol: la corporalitat, el deport, la codificació extrema —anàloga a la de la sardana, si bé en vertical.

— L'assaig ens recorda que molts fenòmens festius són objecte de debat i tenen adversaris, però que són les comunitats que acaben consensuant quines celebracions vol. —

Deixant ja enrere toros i sardanes, Garganté arremet contra l'abús del concepte de tradició. Ens recorda el caràcter "inventat" i recent de festes tan implantades socialment com l'Aplec del cargol de Lleida o l'Aquelarre de Cervera, però no per això les critica. Matisa el concepte de recuperació, sobretot de determinats rituals dels quals s'havia perdut sensiblement el costum, com l'escampadissa, de vegades impostada, de cants de la Sibilla i recorda el cas invers, quan s'intenta eliminar una festa, Corpus, traient-la del dijous i passant-la al diumenge. Garganté assenyala que és ben viva a llocs com la Garriga o Sitges. En aquest punt val la pena recordar que a Sitges hi va haver manifestacions contra el trasllat de data. Fa anys m'ho explicava un barber sitgetà, força enrabiad, mentre em deixava el clatell net amb la navalla.

Arran d'aquesta qüestió, Garganté cita l'assaig de Hobswan i Ranger, L'invent de la tradició i evoca en aquest punt la diversitat de tradicions religioses i l'arrelament de fenòmens com la processó laica 15+1 de l'Hospitalet per assenyalar un dinamisme evident: "En un món global i de consistència gasosa necessitem referents que ens recordin qui som. I no han de tenir necessàriament una antiguitat de segles; n'hi ha prou que siguin avalats per un consens general entre la població". L'assaig ens recorda que molts fenòmens festius són objecte de debat i tenen adversaris, però que són les comunitats que dinàmicament acaba consensuant quines celebracions vol.

El llibre no oblida el Dolce far niente i hi dedica un capítol, el IX, en què els referents pictòrics són diversos, però en destaca els quadres d'Edward Hopper. De fet, reivindica precisament el contrari del no fer res: la reserva d'un temps contemplatiu i de qualitat per tenir cura d'un mateix, una mena de pausa prèvia a un compromís social: "Tot plegat, sense que això comporti desentendre'ns del món, sinó que ens sigui un esperó per pensar com volem que sigui la nostra vida i en quin món volem viure".

Opinió

Estimaràs Déu sobre totes les coses
Montserrat Dameson

En el darrer capítol Garganté s'apropa a qui no celebra la festa per motius diversos. Hi parla, per exemple, del dolor de no tenir feina, que porta al desarrelament. Per fer-ho, recolza en el pensament de Simone Weil. També mostra simpatia per les persones “refractàries especialment a les festes de Nadal” que suposen “felicitat obligada”. Això sí, cal prevenir-se davant els aixafaguitarres: Garganté reivindica el misteri de la Nit dels reis: “al final la tendresa és un dels pocs salvavides que ens queden a bord”.

El llibre s'acaba amb una defensa apassionada de la festa com “una bella metàfora de l'esperança inútil i impossible: l'esperança d'un estiu etern i més encara, d'una festa major eterna, quan regnavem darrere la barra i cada nit sortia el sol”. I conclou: “Però potser la festa, com a estat d'excepció, ens ha de fer pensar si la vida que ens espera —un cop l'ordre ha estat restituit— és la vida que volem”. I aleshores penso altre cop en l'expulsió de tota una generació, la que ara viu amb més intensitat la festa, de la meua comarca dissortada de tant que ha progressat.

El desbordament del temps ordinari en moments de goig col·lectiu o íntim solen ser quan ens expressem de veritat com a societat i com a persones. Garganté ens ajuda amb gràcia i coneixement a interpretar aquest kairós que desborda l'esclavitud alienant del cronos. Ho fa sense deixar de ser en cap moment l'extraordinària historiadora de l'art que és: el contrapunt pictòric no tan sols arrodoneix l'assaig estèticament sinó que ens dona accés a una comprensió encara més profunda de tot el que s'hi explica.